



STUDIA GENERALIA 2010 TIETO MUUTTUVASSA MAAILMASSA

14.10.2010 TIETO JA VALTA

MEDIAN MAHTI TIEDON LEVITTÄJÄNÄ

Prof. emerita Ullamaija Kivikuru

Otsikkoni kuulostaa hieman 60-lukulaiselta. Noina kehitysoptimismien vuosina puhuttiin mediasta samana sävyyn kuin 1920- ja 1930-lukujen taitteessa, jolloin radio vakiinnutti asemansa ja sai Suomessa kuten suurimmassa osassa Eurooppaa yleisradion toimintamallin. Molempina noina ajanjaksoina media näyttäytyi valistusta ja tasa-arvoa lisäävänä, koulutuseroja tasaavana ja kansallista yhteisyyttä kasvattavana instituutiona.

Tänään sävy on toinen. Median valtaa ei toki kiistetä, päinvastoin enemmistö suomalaisista arvioi sen vallan kasvaneen viime aikoina ja melkein puolet katsoo, että median mahti on jo liian iso – epäloogista kyllä enemmistö kansalaisista antaa tutkimuksissa kuitenkin median toiminnalle tyydyttävän tai hyvän kouluarvosanan. Mutta perussävy on silti epäluuloinen: media nähdään skandaalien ja turhien uutisten levittäjänä, joka johtaa kansalaiset harhaan olennaisten asioiden ääreltä. Jos keskivertosuomalainen viettää noin 8 tuntia päivässä median parissa, tuo aika – vaikkakin siitä suuri osa on passiivista ”tapettivastaaottoa” voileipien, kutimen tai lasten kanssa leikkimisen ohessa – on poissa hyödyllisemmiksi koetuista toimista. Tyypillistä on sekin, että kun mediasta puhutaan, mittatikkuna on itse asiassa journalismi, median sisällöllinen ”vähemmistöosakas”. Viihe putoaa arvioista pois.

Uusin vaihe keskustelussa median vallasta on kansalaisten osallistumisen korostaminen, tavallaan vaatimus irrottautua mediasta. Uusi teknologia tekee mahdolliseksi sen, että median kaltaisia ”välimiehiä” ei välttämättä enää tarvita. Jokainen voi koota verkosta itselleen mieluisan koosteen informaatiota aamiaispyytäänsä. Kovin hyviä kokemuksia mediasta irtautumisesta ei kyllä ole. Verkkokeskusteluista on tullut poliittisen keskustelun takapiha, jossa rasismi, vihapuhe, identiteettien varastelu ja tyhjän jauhaminen kukoistavat. Ja mahdollivatko kaikki kansalaiset kuitenkin mieltymään ajatukseen toimimisesta harrastelijajournalisteina, jotka poimivat informaation voileipäpöydästä päivittäin itselleen annoksen? Media on kyllä kuunnellut tätä keskustelua huolestuneena laskevien lehtienlukuprosenttien ja kovan kanavakilpailun vuoksi. Erilaiset kontaktiohjelmat ovat muodissa radiossa ja televisiossa, ja lehdet kannustavat kansalaisia ottamaan kantaa lehden esittämiin asioihin verkossa. Kylähullusta yleisönosastokirjoittajasta on tullut varteenotettava vaikuttaja.

Kyse on ilmiöstä, joka on reilut 200 vuotta vanha. Niin kauan kuin niin sanottua massamediaa eli laajoille joukoille suunnattua modernia journalismia on ollut, on median valtaa katsottu yhtä aikaa ihastellen ja kauhistellen. Yhtäältä tiedotusvälineiden kautta voidaan saman sanoman kera tavoittaa laaja yleisö – periaatteessa koko kansa. Media myös avartaa. Ihmiset näkevät sen sisältöjen avulla kauemmaksi. He kokevat median kautta asioita, joihin heidän oma kokemuksensa ei yllä. Vanhat journalismin oppikirjat puhuvat siitä, että journalismi on kansalaisen edustaja vallan kammareissa.

Toisaalta on päivitelty sitä, miten media rahvaanomaistaa korkeakulttuurin, pilaa lapset väkivaltaisilla sanomillaan ja täyttää ihmisten tajunnan tarpeettomalla rihkamatiehdolla. 1800-luvun alun ”keltaisen lehdistön” kauhistelussa oli paljon samoja sävyjä kuin meidän päiviemme tabloidisaatiokritiikissä. Lehtien sisällöt muuttuivat industrialismin ajan alussa, kun yleisö laajeni muutamista sadoista eliitin jäsenistä tuhansien teolliseen rahvaaseen, joka

osasi hädin tuskin lukea mutta jolla oli hieman ylimääräistä rahaa lehtien ostoon – ja halua tietää asioista kotipiiriä pidemmältä. Tiedon tai ainakin informaation tarve kasvoi teollistumisen edetessä. Jutut lyhenivät, politiikkapuhe kutistui, rikokset ja onnettomuudet saivat sijansa lehdissä. Niitä nimitettiin keltaisiksi, koska huonolaatuinen, halpa paperi muuttui keltaiseksi jo parin päivän päästä. Vanhat eliitit kauhistuivat, koska niiden valtarakenteet tuntuivat tutisevan.

Mitä enemmän empiiristä tutkimusta on kertynyt, sitä ilmeisemmäksi on kyllä käynyt se, että kansalaiset eivät omaksu joukkoviestinnän sanomia kuin sätkyukot. Media ei pysty kansalaisten mielipiteitä muuttamaan, mutta se pystyy luomaan päiväjärjestystä eli sääntelemään sitä, millaisista asioista ihmiset muodostavat mielipiteitä. Ja tähän päiväjärjestykseen kuuluvat niin Matti Vanhanen kuin Matti Nykänenkin. Arvoanarkia on yksi journalismin tyypipiiri – ja osa sen demokratiaeliksiiriä. Journalismi nostaa esiin toki paljon sälää, mutta myös ”sopimattomiksi” koettuja asioita, joista on tärkeä keskustella.

Journalismin yksi valtti on elämyspiirin avarruksen ohessa koskettavuus. Journalismi on pystynyt kehittämään keinoja puhutella yleisöään. Koskettavuuden keinot kyllä muuttuvat toiston kautta helposti banaaleiksi. Otsikot elämöivät suurilla tunteilla ja kärpäsillä kehitykseen lasten silmissä. Toisaalta toistoon ajaa pakko, koska journalismi toimii aikapuristeissa, meidän aikamme entistä pahemmin. Amerikkalainen journalisti ja tutkija Walter Lippmann sanoi jo 1920-luvulla, että journalismi ei voi elää ilman stereotypioita. Pitää yksinkertaistaa asiat. Lippmannin mukaan vastaanottaja on kuin teatterissakävijä, joka tulee katsomoon kolmannessa näytöksessä ja lähtee pois ennen kuin esirippu laskee. Mutta Lippmann sanoi myös, että vastuulliseen journalismiin kuuluu säännöllinen stereotypioiden testaus todellisuutta vastaan. Se unohtuu usein, kun kiire on kova. Stereotypiat kukaties vain kärjistyvät vanhetessaan.

Ilman mediaa emme osaa enää elää, mutta median mahti on aina myös sidottua valtaa. Se liittyy erilaisiin mekanismeihin yhteiskunnan instituutioihin. Näitä mekanismeja on syytä pohtia ja analysoida. Kuusikymmenlukulainen karttoi pitkään kulttuuritutkimuksen perinteistä arvoista riisuttua käsitystä niin mediasta kuin vallasta – Michel Foucaultin mukaanhan valta ei pesi hierarkkisissa rakenteissa vaan sitä on kaikkialla. Tuntui siltä, että tällainen valta liudentuessaan haihtuu merkityksettömäksi. Mutta kulttuuritutkimuksen tapa tarkastella niin median sisältöjä kuin valtaa kannustaa ajattelemaan uusia ratoja pitkin. Tottahan on, ettei valta meidän aikamme mutkikkaassa yhteiskunnassa liiku nuolina laatikosta toiseen kuten vanhanaikaisessa organisaatioajattelussa. Valta on paljon mutkikkaampi, kerroksisempi käsite, ja medialla on siinä tuhti osansa. Ääriajatukset pakottavat henkisesti liikkeelle, ja se on arvokasta, vaikka lopputuloksena olisikin Aristoteleen käsitys kultaisesta keskities-tä.

Studia Generalia -tilaisuudet videoidaan. Niitä voi seurata internetissä sekä suorina lähetyksinä että tallenteina: www.helsinki.fi/videot_Tilaisuuden_jälkeen_on_mahdollista_käydä_blogi-keskustelua_luentojen_aiheista_osoitteessa:_http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia/.

Luentosarjan on suunnitellut Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja sen toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto.

Lisätietoja:

Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi